هەولێر.. شانۆ و شانۆکاران

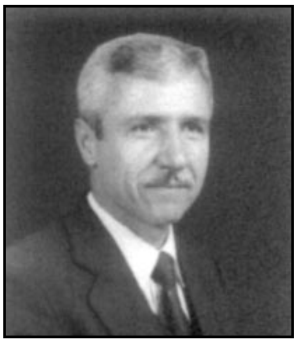

مەغدید حاجی

لە سالانی هەشتاکانی سەدەی ڕابردوودا سەرەڕای دەسەڵاتی شۆڤینستی بەعس و دکتاتۆریەتی سەدام و شەڕی کاولکاری نارەوای عێراق- ئێران، لەو کاتەی هێزی پێشمەرگە لە شاخە سەرکەشەکاندا بەرەنگاری دوژمن دەبوونەوەو زەبری کاریگەریان ئاراستە دەکرد، زۆربەی ڕۆشنبیرانی شار لەبەرەی گەل و پێشکەوتنخوازیدا بوون، بە بەرهەمی بەپێزو بەهێماو داهێنان بۆ بەعسیان دەسەلماند کە کورد میللەتێکی زیندووەو تەسلیم بەخواستی داگیرکەران نابێت و هونەرمەندانیش توێژێکی هۆشیارن و بەیەکگرتوویی و بەداهێنان ڕۆڵەکانی گەلەکەیان هۆشیار دەکردەوەو لێرەدا شانۆکاران لەو قۆناغەدا دەورێکی کاریگەریان هەبووە. کە ئەرشیفی شانۆی کوردیمان هەڵدەدەینەوە لەقۆناغی هەشتاکاندا سەرەڕای بوونی ڕژێمێکی شۆڤینی دژ بەگەلی کورد، دەبینین لەم قۆناغەدا شانۆی کوردی بەسەردەمی زێڕینی تێپەڕیوە لەسەدەی بیستەمدا..

لەم لێکۆڵینەوە ئەرشیفییەدا بەپشت بەستن بەدەفتەری یادەوەرییەکانی ساڵی (١٩٨٥)م هەڵوەستەم بەلای چەندین بەرهەمی شانۆیی و دیاردەی ڕۆشنبیری و کەسانی هونەرمەندو چالاکییەکان کردووە، زیاتر بابەتەکانی پەیوەندیدار بە شانۆ لەم لێکۆڵینەوەیەدا تۆمار کراون. لە هەمان کاتدا یادی ژمارەیەکی دیار لە ڕۆشنبیران و هونەرمەندانی ئەم شارەم کردۆتەوە.

پرۆژەیەک لەدایک نەبوو

کاتی ئێوارەی سەرەتای ساڵ (١٩٨٥/١/١) لەگەڵ برادەران محەمەد تەیموور (نووسەر)، عەبدوڵڵا گۆران (ڕۆژنامەنووس)، ئازاد مەولوود (هونەرمەند) لەیانەی مامۆستایانی هەولێر دانیشتین و بۆ ماوەی دووسەعات و نیو بێ ئەوەی مەی نۆش بکەین، باسی گرنگی دەرکردنی پرۆژەی کتێبێکی دەوریمان کرد دەربارەی شانۆ، وا ڕێککەوتین کە هەر یەکەمان بۆ هەر ژمارەیەک بابەتێکی پوخت و درێژ ئامادە بکات و لە بەرگێکیشدا شانۆگەرییەکی یەک پەردەیی وەرگێڕدراو بڵاوبکەینەوە. من بەڵێنم دا بابەتێک بەناونیشانی (ئافرەتی کوردو شانۆ) بۆ بەرگی یەکەم بنووسم. پێشنیاریشمان کرد ناوی پرۆژەکەمان (جیهانی شانۆ) بێت، هەروەها لەسەر ئەوە ڕێک کەوتین کە سەرەڕای بابەتی دوورودرێژ لە هەر بەرگێکدا کۆمەڵێک کورتە بابەت دەربارەی شانۆ بڵاوبکەینەوە، بەتایبەتی پێناساندنی هونەرمەندانی کوردو بڵاوکردنەوەی پێناسە شانۆییەکان.. هەروا بڕیارمان دا هەفتەی جارێک یەکتربببینین و بۆ بە ئەنجام گەیاندنی کارەکە وتووێژ بکەین.

هەر چوارمان بۆ نووسینی دەست بەکاربووین، کاک محەمەد تەیموور لەسەر مێژووی درامای کوردی نووسی و بەردەوام بوو، کاک عەبدوڵڵا و کاک ئازاد دوو شانۆنامەیان وەرگێڕایە سەر زمانی کوردی، بەڵام دوایی بۆمان دەرکەوت کە نەک یارمەتی

نادرێین، بەڵکو کۆسپیشمان بۆ دروست دەکەن، بۆیە پەیتا پەیتا بەرهەمەکانمان لەگۆڤارەکان بڵاوکردەوەو پرۆژەکە لەدایک نەبوو.

دوو شانۆیی جەلیل ئەلقەیسی لە هەولێر

دەمژمێر (٥,٥)ی ئێوارەی ڕۆژی (١٩٨٥/٤/٢٢) کۆمەڵەی هونەرە جوانەکان لقی هەولێر دوو شانۆگەری نووسەری ناوداری عێراق جەلیل ئەلقەیسی پێشکەش کرد، یەکەمیان (خزمەتکارێکی گوێڕایەڵ) وەرگێڕانی عەبدوڵڵا ئەحمەدو دەرهێنانی فەرهاد شەریف، ئەکتەرەکان و دەوریان:

١- ئازاد مەولوود (هەوار هیوز)
٢- پەری حوسێن (مارگرێت)
٣- جەلال بەیار (ئەندازیار)
٤- ماجد بەکر ئەیوب (ڕۆبت)
٥- جەوهەر باپیر (دکتۆر)
٦- بەکر مەعرووف (شاعیر)
٧- جەمال ئیسماعیل (کرێکار «١»)
٨- قاسم نووری (کرێکار «٢»)
٩- مالیک تاهیر (کرێکار «٣»)

دووەمیان شانۆگەری (لێو بە بارەکان) وەرگێڕانی عەبدوڵڵا ئەحمەد، دەرهێنانی ئازاد مەولوود. ئەکتەرەکان:

١- ئاسایش عوسمان دانش (مێردەکە)
٢- ئازادە جەلال (ژنەکە)
٣- باسط ڕەنجدەر (گەنجەکە)
٤- عوسمان ئەحمەد (نەوزاد)
٥- پەری حوسێن (پەری)
٦- موئەیەد فەقێ (شێت، کورتە بالا)
٧- بەکر مەعرووف (شێت، بالا بەرز)
٨- جەمال ئیسماعیل (مفەوەز)
٩- قاسم نوری (پۆلیس)
١٠- عومەر شێخانی (فەڕاش)

هەر شانۆگەرییەک ماوەی سەعاتێکی خایاندو جەماوەرێکی زۆر لە گەنج و ژن و پیاو بۆ بینینی شانۆگەرییەکان ئامادەبوون، هۆڵەکە جێگای نەدەبۆوەو نرخی پلیتیش (٥٠٠) فلس بوو.

ئێوارانی گازینۆی لەیالی

دەمەو ئێوارەی ڕۆژی (٢٩)ی نیسانی (١٩٨٥) لەگەڵ مامۆستا محەمەد تەیموور لە گازینۆی لەیالی هەولێر دانیشتبووین باسی هەندێ کێشەی شانۆیی و هەڵس و کەوتی هونەرمەندانمان دەکرد، کاک محەمەد وتی جارێ لە پێشکەشکردنی بەشی شانۆ لە بەرنامەی تەلەفزیۆنی

(جیهانی هونەر) وەستاوم و هەڵوێستەکانی هونەرمەند سەعدوون یونسی لەبارەی بەرنامەکە بۆ ڕوون کردمەوە، دوای کەمێک مامۆستا عەزیزی مەلای ڕەش هاتە لامان و بۆی باس کردین کە ڕۆمانێکی لەژێر چاپدایە کە باس لە ژیان و چەوساندنەوەی جوتیاران دەکات لە سییەکان تاکو شەستەکانی سەدەی بیستەم، دوای کەمێک مامۆستا عەزیز گەردیش هاتە لامان و دانیشت، بەیەکەوە لەسەر هەندێ بابەتی ڕۆشنبیری گفتوگۆمان کرد.

شایانی باسە لە حەفتاکان و هەشتاکاندا ئێواران ژمارەیەکی زۆری هونەرمەندان و ئەدیب و نووسەرانی هەولێر لەباخچەی گازینۆی لەیالی دادەنیشتن.

کە عەبدوڵڵا پشدەری (سەرۆک) بوو

سەعات پێنجی ئێوارەی ڕۆژی (٤)ی ئایاری (١٩٨٥) سەردانی بارەگای کۆمەڵەی هونەرە جوانەکانم کردو دەمێک لای کاک عەبدوڵڵا پشدەری سەرۆکی لق دانیشتم و ئەم هونەرمەندانە ئامادەبوون (ڕەسمی جەلال، دارا محەمەد عەلی، بەکر مەعرووف، موحسین محەمەد) کاک عەبدوڵڵا و کاک ڕەسمی بەڵێنیان دامێ کەدوای دوو ڕۆژی تر وەڵامی پرسیارەکانم بۆ بنووسنەوە دەربارەی پرۆژەی ئافرەت لە شانۆی کوردیدا. هەردوو هونەرمەند کاک عەبدوڵڵا و کاک ڕەسمی جەلال زۆر بە (کۆمەڵەی هونەرە جوانەکان) ماندوو بوون.

کاک عەبدوڵڵا پشدەری کە ناوی تەواوی عەبدوڵڵا خدر محەمەد پشدەرییە و لە ساڵی (١٩٣٤) لەقەڵادزێ لەدایک بووە، بۆی نووسیوم دەڵێ: «لەساڵی ١٩٤٧ لاوانی قەڵادزێ

لەجەژنی نەورۆزدا شانۆگەری کاوەی ئاسنگەریان پێشکەش دەکردو منیش دەوری (دەرگەوانی پاشا)م وەرگرتبوو، لەساڵی (١٩٥٣)دا شانۆگەرییەکی مامۆستا تاهیر ئەحمەد حەویزیم بەهەندێک دەستکاری نارد بۆ ئێزگەی کوردی لەبەغدا ئەوانیش بڵاویان کردەوە. لەساڵی (١٩٥٧)یش چیرۆکێکم نووسی بەناوی (پاسەوانی (بەندیخانە) بە یارمەتی لاوانی ناحیەی میرزا ڕۆستەم و هەر لەوێ پێشکەشمان کردو لە ساڵی (١٩٦٠)یش کە لەقەڵادزێ سەربازبووم، چیرۆکێکی ترم بەناوی (سەرباز لەڕژێمی پاشایەتی)دا نووسی لەگەڵ چەند لاوێکی سەرباز بەناوی تیپی سوپا لەسەربازگە پێشکەشمان کردو زۆر لەدانیشتووانی شار بۆ تەماشا کردن بانگ کرابوون.

بەرنامەی گۆڤاری هونەر

ئێوارەی شەممە سەعات نۆ، ڕێکەوتی (١١)ی ئایار ئەڵقەیەکی تری بەرنامەی (گۆڤاری هونەر) لەلایەن هونەرمەند سەعدوون یوونس پێشکەش کرا، میوانی ئەم ئەڵقەیە کاک موحسین محەمەد بوو کە دەربارەی مێژووی شانۆ قسەی کردو وەڵامی هەندێ لە نووسین و بۆچوونەکانی مامۆستا محەمەد تەیموری دایەوە، هەر لەم ئەڵقەیەدا یادی هونەرمەندی جوانە مەرگ سوبحی کۆیی کرایەوە و هونەرمەندان ئەحمەد سالارو سەلام کۆیی باسیان لەژیانی هونەری و توانا و لێهاتوویی هونەرمەند سوبحی کۆیی کرد.

ماوەیە کە کاک سەعدوون یوونس ئەم بەرنامەیە لەتەلەفزیۆن ئامادەو پێشکەش دەکات و هەر جارەی نووسەر، یان هونەرمەندێک لەم بەرنامەیە باس لەلایەنێکی هونەری کوردی دەکات.

لە دانیشتنێکی تری لەیالیدا و تیپی پێشڕەوی کرێکاران

پێنج شەممە (١٦) ئایار کاتی ئێوارە لەگەڵ برایان: محەمەد تەیموور، ڕەسمی جەلال، ئازاد مەولود، بەکر مەعرووف لە باخچەی گازینۆی لەیالی هەولێر دانیشتبووین، کاک بەکر مەعرووف باسی (تیپی پێشڕەوی کرێکاران)ی بۆ گێڕامەوە کە لە کۆتایی حەفتاکاندا چەندین جموجۆڵی شانۆی و هونەری پێشکەش کردووە، ژمارەیەک ئافرەتی کرێکاریش لەم تیپەدا ئەندام بوون و لەشانۆ و هەڵپەڕکێدا بەشدارییان کردووە.

ئەندامە ئافرەتەکانی ئەم تیپە کە لەساڵی (١٩٧٨) دامەزراوە، ئامانەن: (ناسیحە عومەر، حەربیە عومەر، نەرمین حوسێن، ژیان عەلی، بەهار جەبار، ئەحلام جەبار، بوشرا جەبار، بەدیعە محەممەد، هونەرمەند ئەحمەد جەمیل سەرۆکی تیپەکە بوو، بەکر مەعرووفیش ئەندامێکی کاریگەری تیپەکە بوو.

شانۆگەری خاتوو کلاوزەڕ

ئەم شانۆگەرییە مامۆستا حەمە کەریم هەورامی نووسیویەتی و حەیدەر عەبدولڕەحمان ئامادەی کردووەو هونەرمەند سەفوەت ئەلجەڕاح بۆ شانۆ دەری هێناوەو ڕۆژی (٢٢/٥/١٩٨٥) لەسەر شانۆی هۆڵی گەل نمایش کراو (٢٤) ئەکتەری لێهاتوو دەوریان تیا بینی وەکو: سەلام کۆیی لە دەوری (ئاشەوان)، جەلال بەیار لەدەوری (پاسەوان)، سەعدوون یوونس لەدەوری (خان ئەحمەد خان) دڵپاک تاهیر لەدەوری (خاتوو کلاوزەڕ)، سەمیرە سەعدوون لەدەوری (ئاسکە).. نرخی بلیت یەک دینار بوو.

شانۆگەرییەکە لەلایەن دەزگای گشتی سینەماو شانۆ، تیپی نواندنی هەولێر پێشکەش کرا.. بەهۆی گرانی نرخی بلیت و کاتی تاقی کردنەوەکانی سەری ساڵ، بۆیە ژمارەی بینەران زۆر نەبوو.

شانۆییەکە وەکو چیرۆک ڕووداوێکی مێژوویی لەقاڵبێکی هونەری دەخاتە ڕوو، ڕووداوە مێژووییەکەش لە بارەی میرنشینی ئەردەلان و ڕووخانەکەی دەدوێت.

مامۆستا حەمە کەریم لە ساڵی (١٩٨٢) ئەم بەرهەمەی بەچاپ گەیاندووە.

مامۆستا سەفوەت ئەلجەڕاح

سێ شەممە (٩)ی تەمووزی (١٩٨٥) چوومە لای هونەرمەند مامۆستا سەفوەت ئەلجەڕاح لەبارەگای (دەزگای سینەماو شانۆو تیپی هونەری میللی) لەهۆڵی گەل کە خۆی بەڕێوەبەری ئەم دەزگایە بوو لە هەولێر، مامۆستا سەفوەت دەربارەی ژیانی تایبەتی و هونەری خۆی و کاروانی شانۆی کوردی لە هەولێرو بابەتی ئافرەت و شانۆ قسەی بۆ کردم و قسەکانیم تۆمار کرد.. مامۆستا لە ساڵی (١٩٣٥) لەکۆیە لەدایک بووە لە پەنجاکان چۆتە پەیمانگەی هونەرە جوانەکان، بەشی شانۆ لەبەغدا، لەسەر دەستی هونەرمەندی نەمری عێراقی (حەقی شبلی) خوێندوویەتی، لە شەستەکان لە هەولێر لەچالاکی قوتابخانەکان دەوری بینیوە، لەساڵی (١٩٦٨)دا تاکو کۆتایی حەفتاکان لە بەغدا کاری کردووە، لەم ساڵانەی دوایش (واتا لە هەشتاکانەوە) کە گەڕاوەتەوە هەولێر جگە لە بەڕێوەبەری دەزگاکە، وەکو دەرهێنەرو ئەکتەرو

سەرۆکی دەستەی بەڕێوەبردنی نەقابەی هونەرمەندان دەست بەکاربووە.

موئەیەد فەقێی ئەکتەرو نووسەرو ئارایشتکار

(٢٣)ی تەممووزی (١٩٨٥) و سەرلەبەیانی لەبەڕێوەبەرێتی ڕۆشنبیری جەماوەر لە ژووری کاک نازم دڵبەند ماوەی پتر نیو سەعات لەگەڵ هونەرمەند موئەیەد فەقێ دانیشتم و لەبارەی هەندێ مەسەلەی مێژوویی پێوەندیدار بەشانۆوە دواین، کاک موئەیەد خۆی لەگەڵ مێژووی دراما لەیۆنانی کۆن ماندوو کردووە، سەرەڕای ئەوەی کە ئەکتەرێکی سەرکەوتووەو لەزۆربەی شانۆگەرییەکانی پێشکەش کراو لەم ساڵانە بەکاری ئارایشت هەڵساوە، وادەی دامێ بۆ عەسر سەرچاوەیەکم دەربارەی مێژووی دراما لەیۆنانی کۆن بۆ بێنی کە بریتی بوو لەکتێبی (ئەسخیلۆس و ئەسینا) کاتی ئێوارە لەگازینۆی لەیالی بۆی هێنام. لەم دانیشتنەی ئەم ئێوارەیەدا مامۆستا حوسێن عەزیز ڕواندزیش لەگەڵمان دانیشتبوو، مامۆستا حوسێن وتی «لەچاپکردنی نەورۆز نامەکەم پارەکەی لێم سەرف کردبوو بۆ چاپکردن هاتۆتەوە دەستم و ئەوەندە کتێبەی ماوە لە کتێبخانەکان قازانجە و ئێستا خەریکی بەرگی دووەمی نەورۆز نامەم کە بریتییە لەو باس و لێکۆڵینەوانەی لەسەر نەورۆز نووسراون». (جێگای داخە مامۆستا حوسێن عەزیز ڕواندزی لەساڵانی دوای ڕاپەڕینی (١٩٩١) کۆچی دوایی کردو چەند پرۆژەیەکی نووسینی لەپاش بەجێ ما).

بڵاوکراوەی (هونەرە جوانەکان)

بڵاوکراوەی (هونەرە جوانەکان) لەلایەن مەڵبەندی گشتی کۆمەڵەی هونەرە جوانەکان لەسلێمانی دەردەچێت، تاکو ئێستا (٥) ژمارەی (لێ بڵاوکراوەتەوە. لیژنەی چاپ و بڵاوکراوەی کۆمەڵە دەری دەکات، سەرۆکی لیژنەکە مامۆستا (ئەحمەد محەمەد ئابلاخی)یە سکرتێری لیژنەکەش فایەق عومەر تۆفیقە، ژمارە (٥) لەساڵی (١٩٨٣) دەرچووە، بریتییە لەحەوت وتاری هونەری و لەقەوارەی (١٠٦) لاپەڕە چاپ کراوە.

عەبدولغەنی عەلی یەحیا و گۆڤاری کاروان، عەبدولفەتاح و هەستی نەتەوایەتی

ئێوارەی ڕۆژی پێنج شەممە (١٩٨٥/٧/٢٥) چوومەماڵی کاک عەبدولغەنی عەلی یەحیای ڕۆژنامەنووس، کاک عەبدولفەتاحی براشی لەوێ بوو، عەبدولغەنی وتی: «لەم ڕۆژانە سەرۆکی ئەنجوومەنی یاسادانان وەکو کارگێڕێکی گۆڤاری کاروان بانگی کردووم و ناڕەزایی دەربارەی ناوەڕۆکی گۆڤارەکەو بابەتە بڵاوکراوەکانی پێشان دامەو دەڵێ گۆڤارەکە کەم سیاسەتی دەوڵەت و بەعس بڵاودەکاتەوە».

کاک غەنی دەڵێ: «لەوەڵامدا پێم وت: گۆڤاری کاروانیش وەکو گۆڤارەکانی تر لەلاپەڕەکانی بەرایی هەر ژمارەیەکیدا چەند باسێکی ڕامیاری بڵاودەکاتەوە و لاپەڕەکانی تریش بریتین لەبەرهەمەمی ڕۆشنبیری، بۆ لێکۆڵینەوە دەربارەی گۆڤارەکە قسە لەگەڵ سەرنووسەرەکەی بکەن باشترە» کاک غەنی دەڵێ: «بەڕای من لەگۆڤارەکە ڕازی نین و دەیانەوێ گۆڕانێکی تیا بکەن و دەست لە هەڵسووڕێنەرەکانی بدەن». لەگەڵ کاک عەبدولفەتاح هەندێ گفتوگۆمان دەربارەی هۆکانی ڕووخانی میرنشینی سۆران کردو کاک عەبدولفەتاح کە بەرهەمی مێژوویی سەرکەوتوو دەنووسێت، پرۆژەی کتێبێکی لەبەردەستە لەسەر میرنشینی سۆران. هەروا مامۆستای ناوبراو سەرەتای بڵاوبوونەوەی هوشیاری نەتەوەیی لەکوردستان بۆ سەدەی حەڤدە داناوە بەشەخسی عەبدولڕەحمان پاشای بابان کە لەسەر وەقفنامەی کتێبێکی ئاینی بۆ مەلا عەبدوڵلای جەلی زادەی نووسیوە و ناوی کوردستان و زانایانی کوردستانی بردووەو پەنجەی بۆ ناوچەی کوردستانیش ڕاکیشاوە، ئەم میرە هەستی نەتەوایەتی لا بەرز بووە».

لە دانیشتنێکی (مەچکۆ)دا

لە هەشتاکان گازینۆی مەچکۆ وەکو ئێستا، جێگایەکی تری بەیەک

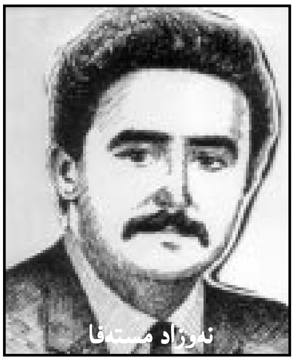
نەوزاد مستەفا

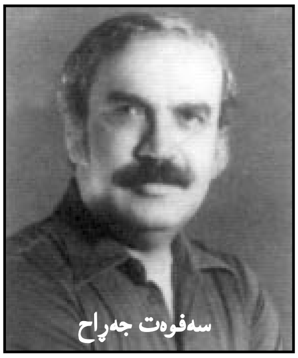
سەفوەت جەڕاح

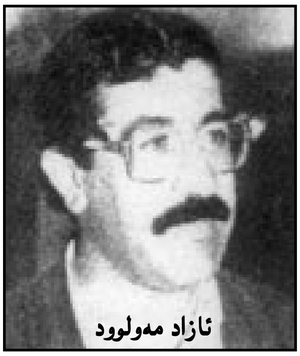
ئازاد مەولوود

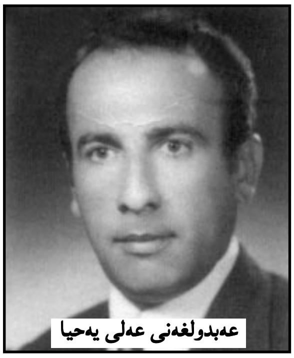
عەبدولغەنی عەلی یەحیا

موحسین محەمەد

گـەیشـتنی ڕۆشنبـیـرانی شـاربوو، هەروەها زۆر لە مامۆستایانیش لەم گازینۆیە دادەنیشتن. کاتی عەسر ڕۆژی پێنج شەممە (٢٥)ی تەمموز دەمێک لەتەک برایان: محەمەد تەیموورو سەدرەدین خۆشناو لەگازینۆی مەچکۆ دانیشتم، کاک (تەحسین مەچکۆ) گازینۆکەی بەڕێوە دەبردو زۆر دۆستی ئەدیب و مامۆستاو هونەرمەندان بوو، لەگەڵ کاک محەمەد دەربارەی بەرنامەی (گۆڤاری هونەر) هەندێ گفتوگۆمان کرد. کاک سەدرەدین خۆشناو وتی لەم ڕۆژانە چاپی دووەمی (پێکەنینی گەدا)ی حەسەنی قزلجیم خوێندەوە، بەڕاستی چیرۆکی بەتام و چێژو دەوڵەمەندن و پێویستە هەموو ڕۆشنبیرێکی کورد چیرۆکنووسە کوردە بخوێنێتەوە. کاک سەدرەدین باسی ناوەرۆکی هەندێ لەچیرۆکەکانی بۆ گێڕامەوە.

تیپی شانۆی کرمانج و
بێخەمی ناو بەرمیلەکە و خولەی تەمەڵ

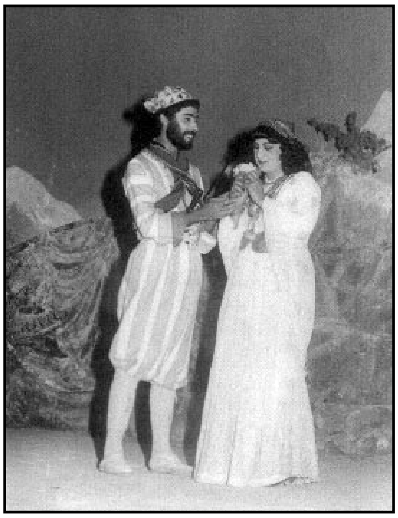

تیپی شانۆی کرمانج سەر بە مەڵبەندی لاوانی کۆران بوو، ڕۆژی هەینی (١٩٨٥/٧/٢٦) لەسەر شانۆی هۆڵی ڕۆشنبیری هەردوو شانۆیی ناو براوی پێشکەش کرد کە هونەرمەند (موحسین محەمەد) دەری هێناون و هونەرمەندان نەوزاد مستەفا، خەتاب حامد، جەوهەر ئەنوەر، دڵشاد ئەکرەم، ئەدیبە عەزیز و ئیسماعیل عەزیز و چەند ئەکتەرێکی تر دەوریان تێدا بینی.

شایانی باسە هونەرمەند موحسین محەمەد هەر لەهەشتاکانەوە بایەخی بەنووسین و کاری دەرهێنان داوە، بەتایبەتی لەبواری شانۆی مندالان، دەربارەی ڕەخنەی شانۆیش خاوەن پرۆژەیەکی تایبەتی بوو. هەروەها بایەخی زۆریشی بە ئەرشیف و مێژووی شانۆ داوە.

لەگەڵ سەعدوون یوونس-دا

سەعات دەی سەر لەبەیانی ڕۆژی یەک شەممە (٨)ی ئاب (١٩٨٥) لەهۆڵی گەل بارەگای تیپی هونەری میللی سەر بەدەزگای سینەماو شانۆ، چاوم بە هونەرمەند سەعدوون کەوت و گفتوگۆیەکی یەک سەعاتیم دەربارەی ژیننامەی هونەری خۆی و ئافرەت لەشانۆی کوردی لەگەڵ تۆمار کرد. سەرەتا کاک سەعدوون هەندێک باسی بەرنامە تەلەفزیۆنییەکەی بۆ کردم، لەبارەی دەوری ئافرەتی کوردیش لەشانۆدا کاک سەعدوون زۆر شتی بۆ گێڕامەوە...

شایانی باسە سەمیرەی خێزانی و کچ و کوڕەکانی هەموو دەور لە شانۆدا دەبینن، سەمیرەو سەوسەن دوو ئەکتەری لێهاتوون.

(د. ڕەحیم) یان عەزیز سەلیمی هونەرمەند

ئێوارەی ڕۆژی چوارشەممە (١٨)ی ئەیلوولی (١٩٨٥) لەماڵی مامۆستا زرار سلێمان بەگ لەهەولێر بەدیداری هونەرمەندی گەورە (عەزیز سەلیم) شادبووم و بەهەلم زانی هەندێ بیرەوەری لەسەر شانۆی کوردی پێ بگێڕمەوە.

عەزیز سەلیم کە (د. ڕەحیم)ی پێ دەڵێن لەسەر ژیانی خۆی دواو وتی: «لەساڵی ١٩٢٥ لەدایک بوویم، لەساڵی ١٩٣٦ لە کەرکووک قوتابی سەرەتای بووم، لەوێ لەقوتابخانەی غازی کە کەوتبووە سەر شەقامی حەمرا سەر ڕێگای شۆڕیجە لەساڵی (١٩٣٦) شانۆگەرییەک پێشکەش کرا کە سەرچاوەکەی شیعرێکی حاجی قادری کۆیی بوو، کرابووە دەقێکی شانۆیی بەشێوەی پەخشان بۆ شانۆ ئامادەکرابوو، ئەو ئەکتەرە قوتابییانەی بەشدارییان تێدا کرد: مستەفا، ئەدهەم، سۆران، خۆیشم.. لەساڵی (١٩٤٢) لەشاری نەغەدە بووم شانۆگەری (مازیار) پێشکەش کراو دوو دەورم تیابینی، دەوری کچە هەتیوێک و پیرەژنێک.. ئەم شانۆگەرییە مێژوویی بوو لەمێژووی کورد دەدوا.. هەروەها لەساڵانی (١٩٤٤و ١٩٤٥) چوار شانۆگەری لەشاری مەهاباد پێشکەش کران، محەمەد نانەوا زادە نووسەری یەکێکیان بوو کە بابەتەکەی دەربارەی بایەخدان بوو بەخوێندن، هەروا یەکێکی تریان شانۆگەرییەکی ماکسیم گۆرکی بوو، کرابوو بەکوردی بەناوی (گوڵە سپییەکانی پاییز) ئەمەیان لەسەرەتای ساڵی (١٩٤٥) پێشکەش کرا، ئافرەت لەمەیان بەشدار بوو ناوی کاراکتەرەکەش (لەیلا) بوو، باوکی کچەکەش مامۆستا بوو.. منیش لەم بەرهەمەدا دەورم بینی».

سەردانێکی مەحموود زامدار

سەرلەبەیانی ڕۆژی سێ شەممە (٢٤)ی ئەیلوولی (١٩٨٥) لەنووسینگەی هەولێری دەزگای ڕۆشنبیری و بڵاوکردنەوەی کوردی سەردانێکی کاک مەحموود زامدارم کرد، کۆمەڵێک لاوی ئەدەب دۆستی لادانیشتبوو، هەندێکیان بابەتیان هێنابوو تاکو بۆیان هەڵبسەنگێنێ و بۆیان ڕەوانەی بەغدا بکات بەمەبەستی بڵاوکردنەوە.. کاک مەحموود دووبارە داوای لێکردم بە باسێک لە یەکەم زنجیرە کۆڕی تایبەت بەشانۆ بەشداری بکەم کە بڕیارە دەزگاکەیان لەم زووانە لە هەولێر سازی بکات.

پرۆڤەی (خەج و سیامەند)

بۆ کاتی ئێوارەی هەمان ڕۆژی (٢٤)ی ئەیلوول لە هۆڵی ڕۆشنبیری ئامادەی پرۆڤەی شانۆگەری (خەج و سیامەند) بووم کە بڕیاربوو سبەی پێشکەش بکرێ، بەڵام دواخرا بۆ (١/١٠/١٩٨٥) زۆر ڕام لە پرۆڤەکە نەبوو، ئەکتەرەکان دروست دەوری خۆیان لەبەرنەکردبوو، نەچووبوونە ناو قاڵبی دەورەکانیان، هاریکاری لەنێوان ئەکتەرەکان باش بەدی نەدەکرا، هەستم بەهات و هاوارێکی زۆر دەکرد لەسەر شانۆ، شێوەی وتار خوێندنەوە زاڵ بوو، هەستم بە سەرکەوتوویی دڵپاک تاهیر کرد لەنواندنا، شانۆگەرییەکە لەنووسینی نازم دڵبەند و دەرهێنانی تەڵعەت سامانە.

لە بیرەوەرییەکانی مومتاز حەیدەریدا

سەرلەبەیانی ڕۆژی هەینی (٢٧)ی ئەیلوول (١٩٨٥) لەماڵەوەیان دیدارم لەگەڵ کاک مومتاز حەیدەری ڕۆژنامەنووسدا هەبوو، کاک مومتاز خاوەن کتێبخانەو ئەرشیفێکی گەورەو دەوڵەمەندە، ماوەی نیو سەعات بیرەوەرییەکانم تۆمار کردو لەبواری دەوری ئافرەتی کورد لە بواری ڕۆشنبیری و شانۆدا وتی: «ئافرەتی کورد لە دەرگای سیاسەتەوە چۆتە ناو کۆڕی ڕۆشنبیری، هەر لە چلەکان ئافرەتان لە ئاهەنگەکانی نەورۆز بەشدارییان دەکرد، لەخۆپیشاندانەکان دژی ڕژێمی پاشایەتی، لەبیرمە لەساڵی (١٩٤٧) خوشکە فەریدە یوونس لەخۆ پیشاندانێکی جەماوەری لەسەر ڕێگای دەرگای گەورەی قەڵا وتارێکی کاریگەری خوێندەوەو خەڵکی بەگەرمی چەپڵەیان بۆ لێدەدا.. هەروەها ڕێکخراوەکانی ئافرەتان وەکو کۆمەڵەی ئافرەتان و یەکێتی ئافرەتانی کوردستان دەوری کاریگەریان بینیوە بۆ هۆشیارکردنەوەی ئافرەتان و ڕاکێشانیان بۆ کۆڕی سیاسەت و ڕۆشنبیری و هونەری.. لەکۆتایی (١٩٥٩)دا لەهۆڵی ئامادەیی کوڕان شانۆگەری (مدیر بەگ) پێشکەش کرا، من و جەمال جەلال ئامادەمان کردبوو دەرمان هێنا، ئەوانەی بەشداری نواندنیان کرد هەموویان ئافرەت بوون، لەوانە سوهەیلا حەسەن دەوری بەڕێوەبەری ناحیەی بینی، نازەنین حەیدەری دەوری حەمباڵ، فەوزیە فایەق دەوری دایکی بەڕێوەبەری بینی، هەر لەو دەوروبەرەدا ئۆپەرێتێکی تر نمایش کرا کە فکریە نورەدین و فەوزیە عەلاف دەوریان تیا بینی».

شانۆگەری خەج و سیامەند

ڕۆژی (١/١٠/١٩٨٥)و ڕۆژانی دواتر تیپی شانۆی ڕۆشنبیریی سەر بە بەڕێوەبەرێتی ڕۆشنبیریی جەماوەر لە هەولێر شانۆگەری (خەج و سیامەند)ی پێشکەش کرد.

ئەم بەرهەمە لەنووسینی نازم دڵبەندو دەرهێنانی تەڵعەت سامانە و ژمارەیەکی زۆر لەهونەرمەندانی شار بەشدارییان لەنواندندا کرد کە ئەم بەڕێزانەن: (محەمەد سەعید ئیبراهیم، عەلی ئەحمەد، سەلاح عەبدوڵڵا خۆشناو، دڵپاک تاهیر، ئاسایش عوسمان، ئیبراهیم حەکیم، دڵشاد سامان، شلێر ئەحمەد، جەلال ئەحمەد، بەکر مەعرووف، خەلیل جەمیل، قاسم نووری، جەمال ئیسماعیل) هەردوو هونەرمەند سەلاح خۆشناو و دڵپاک تاهیر لەدەوری خەج و سیامەندا ئەوپەڕی داهێنانیان نواند.

دەرهێنەر لەم بەرهەمەیدا دەڵێ: «ئەوەی بوونی مرۆڤایەتی دەپارێزی نە زانست و ئازایەتییە و نە هیچ شتێکی تر، بەڵکو خۆشەویستییە.. چونکە گشت فەلسەفەکانی دونیا ناگەن بە خەندەیەکی سەر لێوی دڵدارێک»

کۆڕی هەڵسەنگاندنی (خەج و سیامەند)

دیاردەیەکی چاک و پێشکەوتووە کە دوای پێشکەش کردنی هەر شانۆگەرییەک لەسەر شانۆ. کۆڕێک دەبەسترێ بۆ هەڵسەنگاندنی شانۆگەرییەکە.

ڕۆژی دووشەممە (١٤)ی تشرینی یەکەم لەگەڵ کاک عەبدولغەنی عەلی یەحیا لەکۆڕێکی ڕەخنەیی لەهۆڵی ڕۆشنبیریی ئامادەبووین، برای ڕەخنەگر حەیدەر عەبدولڕەحمان لێکۆڵینەوەیەکی ڕەخنەیی لەسەر شانۆگەری (خەج و سیامەند) پێشکەش کرد، کە لەسەرەتا لەبارەی چیرۆک، یان داستانی خەج و سیامەند لە فۆلکلۆری ئەدەبی کوردی قسەی کردو چەند نموونەیەکی لە چیرۆکەکە هێنایەوە، لەدواییدا بەراوردی لەنێوان دەقەکەی نازم دڵبەندو فوئاد مەجید میسریدا کردو وای خستەڕوو کە وێکچوونێکی زۆر لەنێوان هەردوو دەقەکەدا هەیە، ئینجا باسی کاری ئەکتەرەکانی کردو لەبارەی ئەکتەرەکان دواو باسی لەمۆسیقای بەرهەمەکەو دیکۆڕیش کرد.. ڕەخنەکە پتر لایەنە سلبییەکانی شانۆگەرییەکەی خستەڕوو، تێکڕا بەرهەمەکەی بە بەرهەمێکی سەرکەوتوو لەقەڵەم نەدا.. کاک مەحمود زامدار کۆڕەکەی بەڕێوە دەبردو هەندێ لە بەشداربووانی بەرهەمەکەش ڕاوبۆچوونی خۆیان خستەڕوو.

(گوندەکەم جێناهێڵم)م نەدی

ناونیشانی ئەم شانۆگەرییە سەرنج ڕاکێش بوو بۆ ئەوکاتە، کاتی ئێوارەی ڕۆژی (١٩)ی تشرینی یەکەم لەپێش هۆڵی ڕۆشنبیری ئامادەبووم بۆ بینینی شانۆگەرییەکە، کۆمەڵێک لاویش وەستابوون، ئاگادارکرامەوە کە دوای دوو ڕۆژ لەنمایش کردن شانۆگەرییەکە وەستێنراوە.

یەکەم زنجیرە لێکۆڵینەوەی شانۆو ئەدەبی شانۆیی

لەژێر دوو درووشم، یەکەمیان سیاسی بوو کە سەپاند بوویان و بریتی بوو «لەژێر سایەی شۆڕشدا شانۆ گەشە دەکات» و دووەمیان شارستانی بوو «مرۆڤ و شانۆو شارستانییەت» لەڕۆژی (٢٦) تاکو (٣٠)ی تشرینی یەکەم و لە هۆڵی نەقابەی کرێکاران، دەزگای ڕۆشنبیری و بلاوکردنەوی کوردی یەکەم زنجیرە لێکۆڵینەوەی شانۆو ئەدەبی شانۆیی ڕێک خست و کاک مەحموود زامدار دەوری سەرەکی هەبوو لەسازدانی ئەم زنجیرە چالاکییە. لەدانیشتنی یەکەمدا چەند وتارێک پێشکەش کرا.

ئینجا باسێک بەناونیشانی ئەکتەرو هونەری نواندن لەلایەن مامۆستا خەلیل یابە، دمەتەقێیەک لەلایەن شلێر ئەحمەد، باسێک دەربارەی ئەرشیفی تیپی شانۆی لادێ لەلایەن ئیبراهیم حەکیم، سەعات چواری ئێوارە کۆڕەکان دەست پێکرانەوە بەمجۆرە:

١- جوانکاری لەهونەری شانۆیی- فەرهاد شەریف.
٢- جان ڤیلای هونەرمەند- دڵشاد سامان.
٣- دەنگ و هونەری دەنگ- سەلاح خۆشناو.

ڕۆژی دووەم (١٩٨٥/١٠/٢٧):
١- دەربارەی ئەکتەر- حەیدەر عەبدولڕەحمان.
٢- ئافرەت و شانۆ- دلپاک تاهیر.
٣- ئاوڕدانەوەیەک لەشانۆی کوردی- مەحموود بێوەی.
٤- ئەکتەر لەشانۆی گریکی کۆندا- موئەیەد فەقێ.

ڕۆژی سێیەم (١٩٨٥/١٠/٢٨):
١- ئافرەت لە شانۆی کوردیدا- مەغدید حاجی.

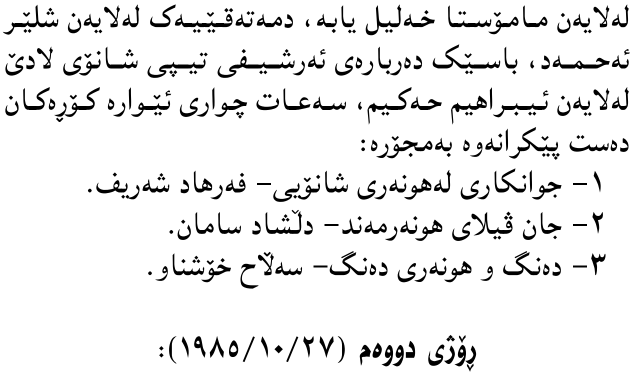

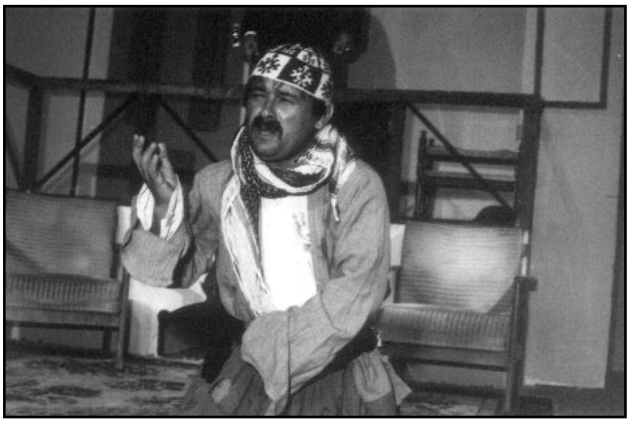

٢- کێ ویلی لۆمانی کوشت- شێرزاد حەسەن کە هەڵسەنگاندنی شانۆگەریی (مردنی دێوەرەیەک)بوو.

ڕۆژی چوارەم (١٩٨٥/١٠/٢٩):
١- تاقیکردنەوەیەک و چەند سەرنجێکی شانۆیی- چەتۆ حەسەن.
٢- ئەکتەرمان لەبواری شانۆدا- زایەر عەبدوڵڵا.
٣- هەندێ لایەنی هونەری لە شانۆگەرییەکانی حەفتاوە تا ئەمرۆ- ئازاد مەولوود.

ڕۆژی پێنجەم (١٩٨٥/١٠/٣٠):
١- ئەرکەکانی بەڕێوەبەری شانۆ- شاهین نەجمەدین.
٢- زۆرانبازی لەشانۆی ستریندبێرگ- ڕێدار ئەنوەر.
٣- هەڵسەنگاندنێکی هەموو باسەکانی دیدارەکە لەلایەک کاک تەڵعەت سامان، کە بە کورتی باسەکانی هەڵسەنگاند.

لەکۆتاییدا کاک نازم دڵبەند بەیاننامەی کۆتایی خوێندەوە کە بەزمانی عەرەبی و بە ئیمزای موسلح جەلالی بەڕێوەبەری گشتی دەزگای ڕۆشنبیری و بلاوکردنەوەی کوردی نووسرابوو.

شاری ئەوین

کاتی ئێوارە ڕۆژی (١٩/١١/١٩٨٥) لەهۆڵی ڕۆشنبیری ئامادەبووم بۆ بینینی شانۆگەریی (شاری ئەوین) لە نووسین و دەرهێنانی تەڵعەت سامان و ئەو ئەکتەرانەش بەشداری لەنواندندا دەکەن: (غازی غەفوور، نەوزاد ڕەمەزان، وەلید مەعرووف، جەلال بەیار، ئاسایش عوسمان، شوکروڵڵا شێخانی، بەکر مەعرووف، دڵپاک تاهیر، باست ڕەنجدەر، شلێر ئەحمەد، ئازاد مەولوود، ئەحمەد حەیران، قاسم نووری، جەمال ئیسماعیل، عوسمان حوسێن) بەرهەمی کۆمەڵەی هونەرەجوانەکانی کوردە، دەوروبەری (٣٠٠) بینەر ئامادەبوون، نرخی بلیت ٥٠٠ فلس بوو.❖